

Місцевий економічний розвиток

1. Поняття місцевого розвитку

Словосполучення «місцевий економічний розвиток» (тут і далі скорочено - МЕР) сьогодні в Україні досить поширене і багатьом відоме, це видно хоча б за пошуком Google – однак, як і років 10 тому, за результатами пошуку користувача буде скеровано, в першу чергу, на сайти міжнародної технічної допомоги.

Якщо ви запитаєте думки людей, якоюсь мірою причетних до МЕР, - а це в першу чергу міські голови та службовці органів місцевого самоврядування, то ви можете отримати діаметрально протилежні оцінки: 1) місцевий економічний розвиток? – та про це вже всі знають! і 2) місцевий економічний розвиток? – ну, про це в Україні ще трошки ранувато говорити... І що дивно – обидві думки у значній мірі справедливі.

Як стверджують науковці – а про це будемо говорити трохи далі – саме місцева влада є основним, хоча і не єдиним суб'єктом МЕР, і сьогодні в Україні можна назвати чудові приклади успішного економічного розвитку в українських містах, зокрема, - це й інтенсивний розвиток туристичної індустрії в Кам'янці-Подільському Хмельницької області, і успішне залучення зовнішніх інвесторів у місті Новоград-Волинську Житомирської області, і успішний розвиток «Коростенського індустріального парку» в м. Коростені тієї ж області, головним двигуном яких виступила місцева влада, і таких прикладів насправді чимало. Але на запитання, чи типові ці приклади у масштабах всієї України, відповідь буде радше негативна. Існують, ясна річ, і суб'єктивні, і об'єктивні причини такої ситуації, - але це тема вже іншої статті.

Ми ж, тепер вже у світлі української практики та на українських й, звісна річ, – міжнародних прикладах, спробуємо ще раз дати відповіді на фундаментальні питання у сфері МЕР: що таке МЕР? хто відповідальний за МЕР? як розпочати й успішно проводити процес МЕР та багато інших.

На початку викладу варто згадати, що перша систематизована інформація про основи місцевого економічного розвитку, як вони сформувались на той час у світовій науковій та експертній думці, прийшла в Україну ще у другій половині 1990-х років разом з першими ж програмами міжнародної технічної допомоги у сфері соціально-економічного розвитку.

Однак, на той час багатьом українським експертам і практикам багато тверджень та визначень, що там містилися, були недостатньо зрозумілими, в першу чергу через відсутність української практики МЕР, а відтак – неможливість перевірити правдивість чи адекватність таких тверджень. Наприклад, такі інструменти МЕР як інфраструктура підтримки бізнесу, в ті часи взагалі була практично відсутня або формувалась експериментально в рамках таких же програм технічної допомоги.

Сьогодні ми маємо зовсім іншу ситуацію – як в плані наявності достатньої кількості літератури у сфері МЕР та стратегічного планування, зокрема, так і в плані розвитку інституційного та експертного середовища, яке здатне підтримувати процеси МЕР.

Приступаючи до розгляду та аналізу базових визначень та тверджень у сфері МЕР, варто зупинитися на більш загальних **поняттях розвитку** або, вужче - **місцевого розвитку**.

Вочевидь, коли ми говоримо про розвиток, маємо на увазі якийсь рух, динаміку, зміну станів, з одного боку, та суб'єктивні відчуття цих змін, цього руху людьми – членами місцевої спільноти, з іншого. Тобто, поняття розвитку існує нерозривно з відчуттями та сприйняттям його людьми і не може існувати поза ними.

Базовим фактором, або критерієм, всякого суспільного розвитку виступають потреби людей, рівень задоволення яких сукупно визначає якість життя в конкретній місцевій спільноті. Поняття якості життя тісно пов'язане з умовами життя чи побутовими умовами, тобто оточенням людини. Побутові умови або стосунки людини з її оточенням можуть бути описані об'єктивно, оскільки є частиною реальності і можуть бути оцінені за допомогою різних систем показників. Однак, об'єктивний опис побутових умов не завжди відповідає суб'єктивній оцінці якості життя мешканцями. І тут нам стає необхідним таке поняття як споживчі вартості (values utilities). Кожен об'єкт, що існує в реальності, має для своїх користувачів певні споживчі вартості, і ці вартості залежать і від характеристик об'єкту, і від його доступності для користувача, та головним чином від потреб і вмінь людей, які мають ним користуватися. Для прикладу, комп'ютер нічого не значить для людини, що не вміє ним користуватися. Це ж саме стосується і будинків й інших міських об'єктів, міської території, господарських і соціальних структур, які існують в даному місті.¹

¹Jerzy Regulski, Sterowanie rozwojem. Próba ujęcia teoretycznego. Zeszyty naukowe, #1/2008. Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Szczecinie, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie.. Джерело: <http://www.academia.edu>.

Отже, якість життя тісно пов'язана зі споживчими вартостями для людей. **Основними групами споживчих вартостей**, що визначають якість життя, є:

- вартості проживання, що виникають з житлових умов та умов середовища життя;
- вартості праці, що виникають з її доступності та отримуваних від неї доходів;
- вартості послуг, що є сумою всіх видів (гуманітарних, адміністративних, комунальних, побутових і т.п.) послуг, які отримує людина в цій спільноті;
- вартості довкілля (екологічний стан території) та ін.

Вся ця система вартостей (якість життя) існує в стані постійної суперечності між соціально-економічними умовами (реальністю) та потребами, інтересами й очікуваннями різних груп людей, які населяють конкретну територію.

Важливо, що ці суперечності з часом постійно наростають разом з ростом потреб і очікувань, доступністю нових засобів чи технологій, змінами в суспільстві, економіці чи оточенні. Внаслідок цих змін та зростаючої напруги система починає працювати гірше. І тоді виникає необхідність втручання у систему та її коригування. В результаті цього система вдосконалюється і на певний час стабілізується. Однак, принесені зміни знову стають джерелом нових напруг і проблем, котрі знову спонукають до нових дій.

Висновок: *соціальні і економічні системи не можуть бути стабільними в принципі, вони завжди еволюціонують, пристосовуючись до умов, які постійно змінюються. Тому й не існує «кінцевого стану», якого коли-небудь могло б досягнути громада. Кожен стан є перехідним, тимчасовим, він визначається процесами, що починаються в минулому та створюють основу майбутньому.*

Звідси впливає ще один важливий аспект **поняття розвитку**: люди оцінюють стандарти (якість) свого життя через порівняння, однак не через порівняння з якимись теоретичними стандартами. Підставою для таких порівнянь можуть бути умови, які існують десь в іншому місці і відомі даній суспільній групі або умови, в яких ця група жила в минулому.

Оцінка буде позитивною тоді, коли люди відчуватимуть позитивні зміни і бачать перспективу дальшого покращання, і тут важливо, щоб люди відчували позитивні зміни по відношенні до близького минулого.

Люди виявляють більше задоволення навіть тоді, коли мають низькі стандарти життя, які постійно покращуються, аніж тоді, коли живуть у кращих умовах, які не змінюються на краще.

Також важливими є оцінки у порівнянні з умовами, які існують десь в іншому місці.

В обох випадках принципово важливою є різниця між існуючим і бажаним рівнем якості життя, і що більшою є різниця між тим, що є, і тим, чого хочеться, то нижчою буде оцінка власної якості життя. Іншими словами, зниження рівня життя може відбуватися і без зміни умов а лише внаслідок зростання прагнень, наприклад, через значне поліпшення умов у сусідів. І ще один момент: відчуттєво якість життя буде знижуватися в міру кращої поінформованості (обізнаності) про переваги, які з'являються десь в іншому місці. Зростання швидкості інформаційного обміну в результаті буде обертатися зростанням вимог і очікувань, а отже зниженням оцінок якості життя.

Підсумовуючи попередній виклад, можемо тепер узагальнити наші знання про розвиток чи, точніше, місцевий розвиток, оскільки предметом нашого дослідження є місцеві спільноти:

- **місцевий розвиток** є безперервним процесом підвищення стандартів якості життя через постійне скорочення різниці між очікуваним та реальним рівнем цієї якості;
- **якість життя** характеризується так званими споживчими вартостями, головними групами яких є соціальні (умови проживання та система отримуваних послуг), економічні (доступ до праці та рівень отримуваного доходу), гуманітарні (рівень задоволення культурних і духовних потреб), екологічні (якість довкілля) тощо.

Таке розуміння дає можливість побачити, що, хоч в основі поняття розвитку лежать такі економічні категорії як добробут чи блага (в першу чергу матеріальні, які набуваються споживачами на ринку), однак існує значна кількість «неринкових благ», які теж є невід'ємним складником добробуту, - це, наприклад, такі приватні блага, як: взаємні послуги, які ми надаємо в рамках домашньої економіки, наявний вільний час, доступ до суспільних цінностей таких, як: індивідуальне відчуття безпеки та справедливості, задоволення від співучасті у спільноті та спільному прийнятті рішень про її справи (відчуття приналежності та суб'єктності – як сказав би соціальний психолог), і нарешті – відчуття сенсу існування. У свою чергу, серед «неринкових» публічних благ варто назвати, як приклад: рівень законності, суспільну цілісність, доступ до інформації та знань, можливість доступу та користування засобами та цінностями середовища²

² Войцех Клоковскі. Місцевий розвиток: що це таке? Фундаментальні питання практиків місцевого самоврядування. Джерело: <http://www.civicportal.org/>

Над проблемами місцевого розвитку розмірковували сотні економістів, соціологів, політологів, екологів від 1960-х років, відколи увага національних урядів була звернена на місцеві громади які стають основою розвитку країн. Дискусія щодо цих питань триває й понині, однак **цілісної теорії місцевого розвитку досі так і не створено.**

2. Визначення місцевого економічного розвитку

Говорячи про місцевий економічний розвиток, ми не можемо обійти такого поняття як економічний розвиток взагалі та економіки як науки.

Під економічним розвитком розуміється довготривалий процес змін в економіці, який охоплює як кількісні (економічне зростання), так і якісні зміни (соціально-економічний прогрес), в результаті яких зростає добробут суспільства.

Тут ми бачимо, як тісно пов'язані між собою поняття економічного розвитку та економічного зростання, і в той же час суттєву різницю між ними. **Економічне зростання** – це економічна категорія, яка описується кількісними показниками, головним з яких є всім відомий ВВП, або менш відомий ВНП³, але не обмежується ними (додатковими показниками можуть бути концентрація підприємств на території, рівень зайнятості, рівень доходів тощо). Друга складова економічного розвитку – це **зміни якісного характеру** (соціально-економічний прогрес), тобто, це збільшення добробуту суспільства в широкому розумінні, включаючи такі чинники добробуту, які виходять за межі споживання благ та послуг, що купуються споживачами на ринку.

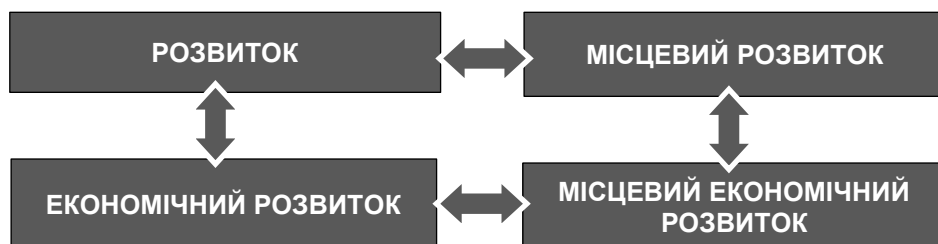
Економічний розвиток – це процес створення добробуту через мобілізацію людських, фінансових, капітальних, фізичних та природних ресурсів для генерування придатних для ринку товарів та послуг⁴- професор Едварда Блейклі, класик американської школи місцевого планування та розвитку

Ключовою категорією економічного розвитку є добробут. Добробут на загал має два виміри:

- добробут окремого споживача (визначається, як задоволення потреб цього споживача і характеризується так званою функцією індивідуальної корисності);
- суспільний добробут (визначається, як задоволення загальносуспільних потреб і характеризується так званою функцією суспільного добробуту).

Теорія економічного розвитку твердить: що більший індивідуальний добробут окремого мешканця, то більший суспільний (публічний) добробут громади в цілому. Бачимо, що економічне зростання, яке має забезпечити суспільний добробут загалом, є метою всякого економічного розвитку, і МЕР, зокрема.

Важливо розуміти взаємопов'язаність понять розвитку, місцевого розвитку, економічного розвитку та місцевого економічного розвитку (див. схему).

Тепер ми можемо перейти до розгляду основного поняття нашої статті, а саме – місцевого економічного розвитку (МЕР). Формулювання загального визначення ключового поняття надзвичайно важливо для забезпечення чіткості й зрозумілості подальшого обговорення та уникнення плутанини з використанням схожих термінів.

Незважаючи на широке застосування поняття «місцевий економічний розвиток» та його зростаючу популярність, єдине визначення місцевого економічного розвитку відсутнє. Зазвичай, місцевий економічний розвиток описується через його цілі, наприклад, визначається «чому» МЕР є настільки важливим. У цих випадках МЕР визначається як процес, що призводить до створення нових підприємств, нових робочих місць і поліпшення якості життя. У продовження цієї теми МЕР визначається також як процес, який позитивно впливає на зростання і реструктуризацію економіки, а, відтак, призводить і до покращення економічного стану громади.

³ ВНП (Внутрішній Нетто Продукт) використовується як показник, що є об'єктивнішим від ВВП, оскільки, він враховує лише блага, які збільшують багатство (не враховує благ, які замінюють вже існуючу форму багатства).

⁴Блейклі Е.Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика. Вид. 2-ге. / Пер. з англ. А.Кам'янець. – Львів: Літопис, 2002.

У 2003 році Світовий Банк опублікував посібник «Місцевий Економічний Розвиток», який містить упорядкування основних понять та приклади доброї практики в сфері місцевого економічного розвитку з різних частин світу. Приклади МЕР забезпечили такі авторитетні організації та інституції, як: Європейський Союз, Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), Американська Агенція Міжнародного Розвитку (USAID) та ін. У 2006 році було створено багатомовну скорочену версію посібника під назвою «Короткий довідник з МЕР» - LED Quick Reference Guide.⁵

У вступі першого розділу цієї публікації під назвою: «Основи Місцевого Економічного Розвитку», в параграфі «Що таке місцевий економічний розвиток?» знаходимо визначення:

Місцевий Економічний Розвиток – це процес, в рамках якого публічний, економічний та неурядовий сектори співпрацюють між собою з метою створення кращих умов для економічного росту та створення нових місць праці. Його метою є покращення якості життя усіх.

Відзначимо у цьому визначенні 4 суттєві аспекти:

1. **Довготривалою ціллю МЕР** є піднесення стандарту життя **усім** членам місцевої спільноти.
2. **Безпосередніми цілями МЕР** є місцевий економічний ріст та створення робочих місць. Розуміємо, що мова йде про економічний ріст, який вимірюється кількісно.
3. **Завданням МЕР** є не управління фірмою чи працевлаштування людей через місцеве самоврядування, а створення **органами самоврядування умов** для розвитку підприємництва та створення робочих місць через приватний бізнес.
4. **Трисекторний, кооперативний характер** процесу МЕР. Цей процес не здійснює ефективно ні сама місцева влада, ні сам бізнес, ні сам неурядовий рух; це потрібно робити всім разом.

Приведемо для порівняння поширені визначення МЕР:

Під місцевим економічним розвитком ... розуміється процес, через який «місцевий» орган влади або певне агентство, установа чи організація від імені місцевого органу влади залучається до поліпшення спроможності громади (села, селища чи міста) забезпечувати економічний прогрес у кількісному та якісному вимірах. Місцевий економічний розвиток (МЕР) є процесом, через який місцеві органи влади беруть участь у забезпеченні економічного процвітання і поліпшенні якості життя.⁶

Місцевий економічний розвиток – процес, за допомогою якого партнери з державного і громадського секторів та підприємці спільними зусиллями створюють кращі умови для економічного зростання та забезпечення зайнятості населення. МЕР передбачає постійне покращення громадами свого інвестиційного клімату та формування ними сприятливого для ведення бізнесу середовища задля підвищення своєї конкурентоспроможності, збереження робочих місць і підвищення доходів.⁷

Існування різних визначень МЕР спричинене тим, що МЕР розуміється по-різному в контексті різних дисциплін і здійснюється також неоднаково в різних умовах. Водночас, всі ці визначення мають певні спільні риси / характеристика спираються на спільні принципи.

Визначальні характеристики місцевого економічного розвитку:
МЕР є всебічним процесом , до якого залучається широке коло зацікавлених осіб.
МЕР відбувається на певній визначеній території , межі якої зазвичай збігаються з межами адміністративно-територіальних одиниць.
МЕР передбачає застосування підходу за принципом «знизу-вгору» , коли рішення, що стосуються місцевих питань, приймаються місцевими жителями.
МЕР включає у тій чи іншій формі стимулювання господарської / підприємницької діяльності .

⁵<http://web.worldbank.org/>. Визначення МЕР у цьому документі дещо відрізняється від базового і звучить так: «Метою місцевого економічного розвитку (МЕР) є формування економічного потенціалу населеної місцевості для поліпшення економічного майбутнього та підвищення рівня життя всього населення. Це процес, в якому державні, приватні та неурядові організації працюють разом для створення кращих умов для економічного зростання і створення зайнятості».

⁶ Еволюція місцевого економічного розвитку в Канаді – аналіз концепцій, практичні рішення та кращі практики; підготовлено Локейвен Менеджмент Консалтентс Лтд.; 2010 р. (The Evolution Of Local Economic Development (LED) In Canada – A Review Of Concepts, Applications And Best Practices. Prepared by Lochaven Management Consultants Ltd. 2010.)

⁷<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTURBANDEVELOPMENT/EXTLED/0,,contentMDK:20185186~menuPK:399161~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:341139,00.htm>

МЕР здійснюється з метою сприяння певним **поліпшенням у сфері економічного добробуту**, що піддаються кількісному та / або якісному виміру.

3. Основні принципи здійснення місцевого економічного розвитку

Французькому філософові Клоду Гельвецію належить відомий афоризм: «Знання деяких принципів легко компенсує незнання деяких фактів». Термін принцип (лат. *principium* - начало, основа) означає основні, вихідні положення (теорії), основні норми або правила певної діяльності.

*В контексті МЕР - **принципи** – це узагальнені правила діяльності на підтримку МЕР. Ці базові правила та їх теоретичні узагальнення склалися в ході багатолітньої практики здійснення МЕР в умовах ринкової економіки, і знання й дотримання цих принципів українськими експертами і практиками могло б значно підвищити шанси на успіхи МЕР в українських містах.*

Зазначимо, що на сьогодні не існує якоїсь єдиної системи принципів МЕР, як і єдиного визначення самого поняття МЕР. Спробу систематизації таких принципів було зроблено ще у 1990-х роках, зокрема економістом Лі В. Мінніхом.

Мінніх, на той час програмний директор курсу державної і місцевої політики Університету штату Міннесота, сформулював 10 принципів економічного розвитку (та МЕР зокрема), які згрупував у 4 групи:

- 1 група відноситься до цілей МЕР (2 принципи)
- 2 група - обсяг або масштаби МЕР (2 принципи)
- 3 група - організація МЕР (2 принципи)
- 4 група – процес МЕР (4 принципи)⁸.

Для нас, однак, важлива не стільки теоретична систематизація всіх відомих на сьогодні принципів, скільки визначення тих з них, які можна застосувати в умовах перехідної економіки (якою досі є українська економіка). Деякі з таких принципів було сформульовано в рамках міжнародної програми технічної допомоги «Сприяння парламенту України» (PDP, впроваджується в Україні з 1994 р., в т.ч. PDP-2 з вересня 1998 р.). Запропоновані принципи МЕР було сформульовано з огляду на сучасні українські соціально-економічні реалії⁹.

Оглянемо коротко ці принципи.

Принцип 1. *Розміщення бізнесу, його розширення та збереження залежать від ряду факторів. На деякі з цих факторів місцеві органи влади впливати не можуть.*

Уявіть собі, що ви розпочинаєте власний бізнес. Які фактори, на вашу думку, є важливими у вирішенні того, де розмістити бізнес? Експерти з питань бізнесу на заході вирішують це питання протягом десятиліть.

Як показали дослідження, на розміщення бізнесу впливають такі фактори:

Основні	Вторинні
<ul style="list-style-type: none">• транспортні витрати• наближеність до споживачів• вартість продукції• вартість праці• життєвий рівень	<ul style="list-style-type: none">• податки• підтримка уряду та інфраструктура• місцевий підприємницький клімат• «вартість» місцевості• енергетичні витрати

Варто звернути увагу, що багато з основних факторів не є безпосереднім результатом рішень, прийнятих урядовцями місцевих органів влади. Дослідження визначили низку вторинних факторів, які підприємці враховують, приймаючи рішення, де розмістити бізнес, якщо основні фактори є подібними для різних потенційних місць розміщення бізнесу.

З цих п'яти вторинних факторів три фактори можуть визначатися безпосередньо місцевими органами влади — податки (хоча і в дуже незначній мірі), підтримка місцевої влади та інфраструктура, місцевий підприємницький клімат. Місцеві органи влади можуть також опосередковано впливати на всі фактори, перелічені у обох групах, але безпосередньо вони можуть впливати тільки на три фактори з усіх. *Дуже часто місцеві органи влади створюють стратегії економічного розвитку, спираючись тільки на три зазначені фактори, ігноруючи важливість інших.*

⁸ Lee W. Munnich, Jr., *Emerging Principles in Local and State Economic Development: A Benchmarking Tool*. Джерело: <http://www.hhh.umn.edu/>

⁹ Посібник «Розробка стратегії економічного розвитку». Джерело: <http://pdp.org.ua/>

Принцип 2. *Не слід розглядати громаду як окрему економічну одиницю, її слід розглядати як частину регіонального бізнесу.*

Економічні сили не підвладні тим місцевим законам, що встановлюють самі громади. Ринки перебивають адміністративні юрисдикції і базуються на таких факторах, як наближеність до покупців та постачальників. Тобто, місцеві органи влади повинні думати про свої громади у контексті розширення регіональних ринків. *Громади повинні визнати, що багато видів підприємницької діяльності потребують допомоги у боротьбі за покупців, які знаходяться на деякій відстані.*

Принцип 3. *Важливо створювати об'єднання (кластери) економічної діяльності для того, щоб забезпечити подальше економічне зростання.*

Цей принцип споріднений з попереднім. Існують певні переваги у тому, що фірми об'єднуються. Саме тому, що транспортні витрати та наближеність до постачальників і продавців є ключовими факторами для забезпечення рентабельності фірм, об'єднання промислових та торговельних фірм може привести до зменшення загальних витрат. Більше того, - як показали дослідження, у деяких випадках об'єднання споріднених фірм сприяє росту допоміжних фірм. *Органи місцевого самоврядування можуть сприяти утворенню об'єднань підприємств шляхом створення промислових парків та удосконалення транспортних мереж.*

Принцип 4. *Ринки визначаються такими факторами, як попит та задоволення потреб. Не слід зосереджувати стратегію економічного розвитку тільки навколо продукції та послуг, які надаються в даний момент у вашій громаді.*

У системі відкритого ринку попит на продукцію та задоволення потреб на неї, взяті разом, визначають рівень споживання. Якщо громадяни чи інші фірми не бажають купувати продукцію, тоді, незалежно від поставок, вона не буде розкуповуватись, фірма нестиме збитки. Дуже часто місцеві органи влади у пострадянських країнах продовжують сприяти розвиткові місцевої промисловості, виходячи з об'єму продукції. Якщо немає попиту на якусь продукцію місцевого виробництва, то не слід зосереджуватись лише на пошуку нових ринків для цих товарів, особливо, якщо існують інші виробники цього товару у інших місцях, і вони виробляють його за нижчою ціною або кращої якості. *Службовці місцевого рівня, що займаються питаннями економічного розвитку, повинні почати вчитися для того, щоб вміти визначити, які товари користуються попитом, а не просто знати, які товари виробляються місцевою промисловістю на даний момент.*

Принцип 5. *Виробничі фактори стануть значно мобільнішими по мірі того, як економіка стане більш відкритою.*

Що більше Україна лібералізує свою економіку, то більша вірогідність того, що капітал та робоча сила будуть спроможні подолати межі юрисдикцій. Це має як позитивне, так і негативне значення для громад. Негативним є те, що фірми та підприємці можуть через різні причини відійти від однієї юрисдикції для того, щоб розміщуватись та працювати в межах іншої юрисдикції. Це призведе до зменшення податкової бази в одній місцевості та до зростання податкової бази в іншій. Позитивним є те, що за умови, якщо громади застосовують стратегічні підходи до власного розвитку, то вони можуть стати привабливими як для фірм, так і для ринку праці (завдяки податковій політиці, якості житлових умов).

Принцип 6. *Місцеві органи не можуть створювати ринки, вони можуть лише створювати умови для формування ринків.*

Іншою спільною помилкою, поширеною серед урядовців місцевого рівня у пострадянських країнах є те, що місцеві органи вважали, ніби вони можуть створювати будь-який ринок. Як свідчить досвід країн заходу, це навряд чи відбувається. Урядовці місцевого рівня не можуть апріорі вирішити, які фірми будуть рентабельними: тільки ринок спроможний визначити це. Що місцеві урядовці можуть зробити, - це створити умови для розвитку ринкових відносин. Зокрема, роблячи інвестиції в інженерну і соціальну інфраструктуру у всій громаді та створюючи законодавчу базу і регуляторний клімат, що сприяють бізнесові. Місцеві органи влади можуть збільшити шанси того, що фірми будуть обирати дану громаду місцем свого розміщення, вирішать залишитися тут та розширюватимуть бізнес. Місцеві ради можуть відігравати ключову роль у питанні визначення відповідної ролі та стратегії розвитку громад, перегляду інвестицій, програм. Більше того, *ради можуть заохочувати та сприяти тому, щоб громади залучалися до місцевого бізнесу, а підприємства вступали у нові партнерські стосунки з приватним сектором для розвитку економіки громади.*

Незважаючи на відмінності в розробці та впровадженні ініціатив з МЕР, існують певні **спільні правила підготовки та реалізації «успішних» ініціатив МЕР**. Звісно, додержання цих правил не гарантує успіху, тобто вони не є достатніми для успіху, оскільки визначальними чинниками процвітання місцевої громади є економічні, соціальні, природозахисні та інституційні умови. МЕР передбачає об'єднання зусиль людей та їхніх ресурсів для збільшення можливостей та забезпечення процвітання. Тому ці правила безумовно є необхідними передумовами успіху, якщо за кінцеву мету поставлено *«підвищення спроможності громади забезпечувати економічний прогрес у кількісному та якісному вимірах»*.

Практичні поради та загальноприйняті правила реалізації ініціатив з МЕР:	
МЕР є процесом, що має бути стратегічно спланованим	В основі стратегії МЕР лежить розуміння місцевих економічних, політичних і соціальних умов. Стратегія МЕР спирається на конкурентні переваги та місцеву спроможність. Наголос робиться на досягнення реалістичних коротко- і довгострокових цілей.
МЕР передбачає впровадження інтегрованих заходів одночасно в кількох секторах ¹⁰	МЕР охоплює більш, ніж одне питання, і більш, ніж один сектор. МЕР передбачає здійснення низки заходів одночасно в кількох секторах для досягнення ефекту синергії та формування зв'язків, що розширюють сферу впливу та, як наслідок забезпечують кращі результати МЕР.
МЕР спирається на потужне лідерство на місцевому рівні.	Успіх в реалізації ініціатив МЕР великою мірою залежить від наявності місцевого лідера та його налаштованості на досягнення поставлених цілей. Наявність лідера та його налаштованість на поступальний рух є необхідною умовою реалізації наявних можливостей.
МЕР нерозривно пов'язаний зі сталим розвитком	Навколишнє середовище не може бути відірване від економіки, а економіка не може бути відірвана від навколишнього середовища. Тому питання збереження довкілля мають бути інтегровані в процес прийняття рішень стосовно МЕР. Сталість полягає у досягненні рівноваги та ефекту синергії в ході здійснення заходів, спрямованих на забезпечення економічного зростання, соціальної інтеграції та збереження навколишнього середовища.
МЕР спирається на залучення місцевої громади	Залучення до процесу МЕР зацікавлених осіб та формування зацікавленості є істотною передумовою не тільки процесу стратегічного планування, а й успішного впровадження заходів, спрямованих на досягнення позитивних зрушень і розвиток в цілому. Комплексний характер ініціатив з МЕР забезпечує додержання принципів чутливості, аполітичності, прозорості та підзвітності.
МЕР сприяє формуванню сприятливого для ведення бізнесу середовища	Відсутність сприятливого для ведення бізнесу середовища перешкоджає нормальним процесам створення, розширення та модернізації бізнесів. МЕР покликаний забезпечити: (1) існування чітких правил і порядку прийняття рішень та існування системи зонування земель, яка сприяє розробці довгострокових планів, а не прийняттю політично мотивованих короткострокових рішень, та (2) простоту створення нових підприємств і дієве виконання існуючих дозвільних вимог.
МЕР передбачає налагодження партнерських відносин та формування партнерств	Подолання труднощів, пов'язаних зі сприянням і забезпеченням потужного місцевого розвитку, ставить перед громадою завдання, виконання яких неможливе власними силами. Відтак, існує необхідність розглянути можливості використання та генерації додаткових ресурсів, необхідних для виконання таких завдань. Тому найуспішніші ініціативи МЕР походять зі стратегій, що передбачають залучення органів влади всіх рівнів, приватного сектора, державних установ та інших партнерів. Їх спільні зусилля дають ефект синергії і значно полегшують задоволення зростаючих вимог в умовах обмеженості ресурсів громади.
МЕР передбачає креативність та гнучкість вибраної стратегії	Бурхливі технологічні, політичні, соціальні та економічні зміни вимагають розробки нових рішень та заходів. Цілком очевидно, що нестандартні підходи не є винятком, а стають нормою. Кожна стратегія МЕР має не просто спиратися на визнані кращі практики, а передбачати застосування підходів, які є інноваційними, перспективними, творчими та чутливими до місцевої специфіки і наявні на місцях можливості.
МЕР визнає важливість існуючих місцевих бізнесів та враховує їхні потреби	Більшість територіальних громад вже давно стали домівкою багатьом бізнесам – від дрібних приватних компаній до великих підприємств. При цьому надто часто у гонитві за залученням нових підприємств громади забувають, що «найкращий» потенціал зростання у даній місцевості мають існуючі місцеві підприємства. Тому в основі належної ініціативи МЕР має лежати добре розуміння потреб і перспектив розвитку місцевих підприємств та усвідомлення необхідності зробити місцеве бізнес середовище більш привабливим, сприятливим і продуктивним.

¹⁰ За останні роки акцент у формуванні політики і практики МЕР змістився від конкретних проектів до мультисекторальних інтегрованих стратегій, що добре враховують місцеву специфіку і передбачають формування партнерств і залучення інвестицій у матеріальну і нематеріальну інфраструктуру та застосування складних за своєю будовою інституційних систем та систем впровадження. Сприяння виконанню порядку денного МЕР; Свен Свінбург та Фресіс Ятта, 2006 р. [[Furthering the Local Economic Development Agenda](#). Gwen Swinburn and François Yatta. 2006.]

Заходи з МЕР повинні мати упереджувальний характер	Належним чином структуровані заходи з МЕР полягають не в очікуванні чогось або реагуванні на певні події. Успішні заходи з МЕР є ретельно виваженими і мають упереджувальний характер.
--	--

Цікаві ініціативи у сфері МЕР були впроваджені в українських громадах експертами чеської компанії «Берман Груп», які здійснювали методологічний супровід проекту USAID «Економічний розвиток міст» (2004-2009 рр.).¹¹ Один з основних принципів МЕР, сформований експертами «Берман Груп», можна назвати **принципом «колеса розвитку»**: економічне зростання, яке забезпечується бізнесом, полягає у створенні та збільшенні кількості робочих місць, що відповідно, призводить до зростання податкових надходжень до місцевого бюджету. А збільшення надходжень до місцевого бюджету дозволить місцевій владі покращувати інфраструктуру і послуги.

Отож, основна мету, яку повинна ставити собі місцева влада, розпочинаючи процес МЕР – це запуск «колеса розвитку».

4. Сучасний контекст місцевого економічного розвитку – глобалізація та децентралізація

Природні труднощі з визначенням поняття місцевого економічного розвитку та, як наслідок, проблеми з його успішним застосуванням пояснюються також контекстом, в якому розробляються та реалізуються ініціативи з МЕР.

*МЕР визначається по-різному і по-різному застосовується залежно від обставин, за яких ці процеси відбуваються. У цьому зв'язку слід згадати дві істотні сили, які впливали, впливають і продовжуватимуть впливати на визначення, характер і застосування МЕР, – **глобалізацію та децентралізацію.***

За ліченими винятками, сили глобалізації мають значний вплив на суспільство в цілому та рівень добробуту окремої людини, незалежно від того, де саме вона сьогодні проживає і працює. У загальному випадку ці сили включають (але не обмежуються переліченим) масштабну макроекономічну та промислову реструктуризацію, значне переміщення капіталу між країнами, глибокі та швидкі технологічні зміни та низку змін у культурному, політичному та соціальному житті, що зумовлюються зростаючою взаємною залежністю та інтеграцією країн і їх економік. Вплив сил глобалізації полягає у появі величезної кількості можливостей та підвищенні рівня добробуту з одного боку та значних переміщеннях та спаду в економічній сфері з іншого. Вкрай неоднакове значення цих сил для різних регіонів зумовлює і значні розбіжності у підходах до МЕР.

Водночас з глобалізацією відбувається також й інший – паралельний – процес децентралізації. Менш помітний і не такий повсюдний, він, тим не менше, також відіграє зростаючу роль у впровадженні МЕР. Багато країн вже скоригували свої підходи до територіального управління. Все більше країн або приділяють децентралізації велику увагу, або вдаються до більш децентралізованого підходу до економічного розвитку. Насправді децентралізація була і залишається важливою складовою реформи державного сектору в багатьох розвинених країнах, країнах з перехідною економікою та країнах, що розвиваються. Відтак на органи місцевого самоврядування покладається все більша роль у сфері розвитку та надання послуг. На національному рівні в основі цього процесу зазвичай лежать фінансові питання. Делегування повноважень у сфері розвитку органам місцевого самоврядування може дати їм низку очевидних вигод, далеко не останніми з яких є більший контроль на місцях за здійсненням заходів з розвитку; більш комплексний характер залучення громадян (близькість до окремих громадян означає краще розуміння місцевих потреб, труднощів та можливостей); краща прозорість прийняття рішень та, нерідко, поліпшення надання послуг. Водночас, органи місцевого самоврядування можуть одержати ці вигоди, лише якщо вони відіграватимуть активну роль у процесі розвитку та за наявності дієвої та сприятливої законодавчої та операційної бази децентралізації. Висновки з цього приводу є в найкращому випадку змішаними.

*«Надто часто участь органів місцевого самоврядування у формуванні національної стратегії розвитку є штучною і в найкращому випадку дорадчою. І попри наявність певного прогресу в розвитку спроможності органів місцевого самоврядування сформувані власні стратегії та плани розвитку, які б узгоджувалися з національними пріоритетами, такі стратегії рідко підкріплюються достатнім для їх реалізації фінансуванням або належним чином «прив'язуються» до періодичних бюджетів, щоб забезпечити їх сталий характер».*¹²

Посилення процесу децентралізації призвело до збільшення кількості гравців регіональних і місцевого рівнів та органів місцевого самоврядування, які сьогодні безпосередньо діють на арені економічного розвитку. Як і силам глобалізації, децентралізації загалом бракує цілісності (процес децентралізації

¹¹ Посібник «Інструментарій місцевого економічного розвитку». Джерело: <http://linc.com.ua>

¹²Поява та значення стратегій місцевого економічного розвитку, Родрігес-Поуз, Андре та Тіймастра, Сильвія; Банк розвитку країн Латинської Америки, робочий документ № 2009/07, липень, 2009 р. [OnTheEmergenceAndSignificanceOfLocalEconomicDevelopmentStrategies, Rodríguez-Pose, AndrésandTijmstra, Sylvia. CAFWorkingpaperN° 2009/07. July, 2009].

різняться за юрисдикціями) у тому розумінні, що він може втратити цілеспрямованість і послабнути під впливом будь-якого з таких чинників як політична ситуація, тобто бажання центральних органів влади делегувати деякі зі своїх повноважень, або економічний/фінансовий стан, тобто місцева спроможність і здатність розробляти і реалізовувати ініціативи з економічного розвитку.

Важливо зазначити, що децентралізація не обов'язково є «грою без вигод», коли витрати просто перекладаються з одного рівня влади на інший, а будь-які вигоди від розвитку відсутні. Навпаки, сьогодні зростає усвідомлення того, що за належного планування, впровадження та управління процесами залучення місцевих громад до реалізації ініціатив з економічного розвитку можна істотно доповнити зусилля національного уряду та «... підвищити економічну ефективність за рахунок мобілізації ресурсів, які б інакше залишилися невикористаними, та сформувати більше соціальних вигод через активніше залучення та сталий розвиток тих територій, де інституційні умови були і залишаються далекими від ідеальних». ¹³ Певна річ, такі вигоди з'являться лише у тих випадках, в яких органи місцевого самоврядування відіграють активну роль у процесі розвитку. А для цього має бути впроваджена сприятлива та дієва нормативно-правова та інституційна база децентралізації.

Ці контекстуальні чинники підкреслюють саму суть місцевого економічного розвитку, зокрема те, що через розмаїття економічних, соціальних та політичних особливостей різних територій не може бути однакових ініціатив з МЕР з точки зору їх цілей, будови, набору заходів чи відповідальності за їх виконання. Абсолютно очевидно, що МЕР є гнучкою адаптацією до контексту, в якому впроваджуються ініціативи з МЕР. Сила МЕР полягає у його гнучкості, яка уможливорює успішну реалізацію ініціатив з МЕР за різних обставин.

«У минулому ініціативи з місцевого розвитку інколи не досягали очікуваних результатів лише тому, що вони передбачали просте поширення підходів, що вже застосовувалися на інших територіях, без достатнього врахування відмінностей у ... контексті.»¹⁴

Важливість контексту МЕР має два аспекти:

1. Успішність МЕР залежить від всебічної оцінки місцевої ситуації та вибору підходу, який має бути реалістичним та враховувати місцеву специфіку.
2. Ініціативи з МЕР мають розроблятися на основі кращих практик впровадження аналогічних ініціатив на інших територіях та з урахуванням місцевих обставин.

5. Інституційне забезпечення місцевого економічного розвитку

Завершуючи розгляд основ МЕР, варто зупинитися на ще одному важливому його чинникові, а саме – на інституційному забезпеченні: інституціях (структурах) управління МЕР та особі, або, ширше – особах – які професійно повинні займатися питаннями місцевого економічного розвитку у своїй громаді.

У розвинених країнах, де важливість МЕР є давно не дискусійною, у структурі управління громадою працюють спеціалісти, ба більше – цілі підрозділи, які відповідають за економічний розвиток громади і виконують належні функції. Натомість, в Україні багато керівників громад ще не до кінця розуміють такої функції муніципалітету як управління розвитком території, та й взагалі – кому і для чого це потрібно.

Витоки такої ситуації в Україні слід шукати в недалекому соціалістичному минулому, коли єдиною функцією місцевої влади було надання соціальних і комунальних послуг, а сам муніципалітет ніколи не розглядався як самостійний суб'єкт власного розвитку, не кажучи вже про зовнішньоекономічні стосунки.

З двох базових концепцій розвитку міст, які умовно можна назвати як: 1) «місто-підприємець» і 2) «місто-двірник» й донині на всьому пострадянському просторі вевнено домінує саме друга. В такій концепції якомусь спеціалісту з економічного розвитку просто немає місця – там достатньо «економістів», які готують довідки і звіти.

На щастя, така ситуація не є повсюдною, і ми вже сьогодні маємо добрі вітчизняні приклади грамотного здійснення МЕР в українських громадах.

Якщо абстрагуватися від існування функцій економічного розвитку, делегованих органам місцевого самоврядування регіональними та центральними органами влади, в усіх країнах – розвинених, з перехідною економікою та тих, що розвиваються, залучення органів місцевого самоврядування до МЕР зумовлюється трьома важливими чинниками:

- По-перше, оскільки органи місцевого самоврядування обираються демократичним шляхом і за визначенням є підзвітними громадянам, вони убачають свою роль в «узаконенні» стратегій та заходів з МЕР.

¹³ Там же.

¹⁴ Кращі практики місцевого розвитку, Місцевий економічний розвиток та розвиток зайнятості на місцевому рівні; Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР); 22 червня 2012 року.

- По-друге, оскільки органи місцевого самоврядування беруть участь в розробці взаємодоповнюючих і конкуруючих планів розвитку, кому як не їм інтегрувати ці різні плани.
- Нарешті, оскільки діяльність органів місцевого самоврядування справляє вплив на приватний сектор (тому що органи місцевого самоврядування надають інфраструктуру, збирають податки і діють як регулятори у сфері земельних відносин, нерухомості та господарської діяльності), вони вже відіграють істотну роль в місцевому економічному розвитку.¹⁵

Згадуючи визначення МЕР канадської компанії Локейвен Менеджмент Консалтентс Лтд., звернемо ще раз увагу на особливу роль інституції, яка забезпечує МЕР територіальної громади, тобто «місцевий орган влади або певне агентство, установа чи організація від імені місцевого органу влади».

Отже, управління місцевим економічним розвитком може здійснювати або сама місцева влада безпосередньо через спеціальний структурний підрозділ, або певна установа чи організація від імені місцевої влади.

Практика розвинених країн (США, Канада, ЄС) показує, що кожна громада самостійно вирішує, яка інституція краще може забезпечити МЕР в конкретних місцевих умовах, тому там можна знайти приклади таких інституцій з різноманітним юридичним статусом, зокрема, в Канаді ефективно діють і підрозділи МЕР у структурі муніципалітетів, і комунальні підприємства чи установи, і незалежні Агенції МЕР, зі спеціальним статусом «організацій на відстані витягнутої руки» («organization at arm's length» – це організація, якою місцева влада напряду не керує, але бере участь у статутному фонді та в керівних органах організації).

Спробуємо зробити короткий огляд можливостей та прикладів адаптації західного досвіду інституційного забезпечення МЕР в українських умовах.

Залежно від стилю управління, притаманного організаціям, можна обирати сценарій прямої дії: коли органи місцевого самоврядування (місцеві адміністрації) самі, напряду, виконують функції координаторів та комунікаторів в процесі МЕР. У цих випадках створено, або створюються відповідні структурні підрозділи у міських радах, як-от у м. Кривому Розі у структурі управління економіки було створено відділ місцевого економічного розвитку. Прикметними особливостями цього підрозділу є саме його координаційні функції в процесі МЕР.¹⁶

Там, де історія взаємовідносин влада-бізнес та інші обставини поки що не створили достатнього ґрунту для співпраці, може бути обраний шлях створення організацій «на відстані витягнутої руки», - коли органи місцевої влади фінансують певні програми розвитку, покладаючи частину відповідальності за МЕР на такі організації, довіряючи їм як дослідження середовища МЕР, так і, принаймні, підготовчі роботи до покращання бізнес-ситуації. Такі структури в організаційно-правовій формі комунальних установ створено у містах Львові, Кривому Розі, (Інститути міста), в деяких містах - у формі Агенцій регіонального розвитку тощо. Як правило, це неприбуткові установи, фінансування діяльності яких забезпечується на основі повного фінансування від ОМС на початковому етапі, партнерства між ОМС та бізнесу, партнерства між територіальними громадами у випадку створення субрегіонів, об'єднання ресурсів декількох суб'єктів території.

Трапляються випадки, коли бізнес, не довіряючи владі взагалі, сам на свій власний розсуд формує інституції, які лобіювали б його інтереси у владі: незалежні комітети, профспілки. Такі незалежні громадські організації швидко набувають досвіду та сили. Яскравим прикладом такої роботи є в окремих містах: Асоціації транспортників, виробників окремих видів продукції (Асоціація виробників сільгосппродукції). Виникаючи на регіональному рівні, вони часто розвиваються до національного рівня і співпраця з ними також може бути важливим елементом МЕР.

У будь-якому випадку, незалежно від того, яким чином і в якій організаційній формі такі структури виникли, на органи місцевої влади покладається відповідальність за ефективне використання ресурсів території.

Чітке визначення функцій, організаційних форм, оцінка реальної забезпеченості ресурсами, управлінськими важелями впливу створить умови для їх ефективної роботи.

Основні функції інституцій / підрозділів з МЕР:	
1. Створення умов для успішного ведення бізнесу	Головне, що може зробити у цьому випадку управлінець – вивчити потреби підприємця. У нас багато говорять (поки що тільки говорять), що 50 % часу управлінця МЕР має використовуватися на спілкування з підприємцями для вивчення його потреб.

¹⁵Планування чи здійснення місцевого економічного розвитку? Проблеми із застосуванням традиційного підходу до МЕР; Шон Каннінгам та Йорг Меєр-Штамер; грудень 2005 р.[[PlanningorDoingLocalEconomicDevelopment? Problems with the Orthodox Approach to LED. Shawn Cunningham and Jörg Meyer-Stamer December 2005](#)].

¹⁶Рішення Криворізької міської ради XXIV сесія VI скликання № 1229 від 25.07.2012 року

<p>2. Залучення до процесу зацікавлених сторін, координація діяльності суб'єктів МЕР, забезпечення інформацією</p>	<p>Особливу увагу сьогодні успішні країни приділяють різним формам співпраці на усіх рівнях. Координаційна функція структурних підрозділів з МЕР, незалежно від організаційно-правової, форми може допомогти уникнути дублювання та неефективного використання ресурсів. Тому забезпечення координації, взаємодії та інформування про діяльність окремих установ чи організацій є однією з важливих функцій підрозділу з МЕР. Найчастіше інформація щодо маркетингу території, можливостей її розвитку, є потрібною бізнесу. Важливим напрямком співпраці є комерціалізація науки – просування на ринок місцевого бізнесу технологій та наукових розробок, які можуть бути ними використані. Першим кроком у цьому напрямку, наприклад у Дніпропетровській області, є створення відділу інновацій та інвестицій при Дніпропетровській обласній раді, який можна назвати платформою для обмінів технологіями та проектними ідеями місцевих науковців з виробниками.</p>
<p>3. Аналіз та планування</p>	<p>З канадського досвіду, де дослідження глобальних економічних процесів здійснюються аналітичними центрами на федеральному (провінційному) рівні, їх результати доводяться до підприємницьких кіл через суб'єкти МЕР. Така робота сприяє швидкій переорієнтації бізнес-середовища в залежності від змін на глобальних та місцевих ринках. Також важливим є інформування бізнесу про перспективи розвитку території на рівні держави, плани центральних урядів щодо розвитку території. Україна має Закон України «Про генеральне планування розвитку території України». Обмеженою є інформація про Генеральні плани міст та стратегії їх розвитку. Саме цю інформаційну функцію, у тому числі, через залучення бізнесу до процесів стратегічного планування розвитку територій, мають також виконувати підрозділи з МЕР. Моніторинг виконання стратегій, підготовка проектів та пошук ресурсів є наступними кроками їх діяльності у цьому напрямку. Планування розвитку територіальної громади або субрегіону є ключовою функцією суб'єктів МЕР. Досвід у стратегічному плануванні вже мають багато громад України, зокрема, завдяки співпраці з проектами і програмами міжнародної технічної допомоги. Постійна робота у сфері моніторингу впровадження та реалізації заходів Стратегічного плану - діяльність, покладена на інституції з управління МЕР.</p>

6. Професія «спеціаліст з економічного розвитку»

В ході розвитку науки і, особливо практики, МЕР природно постало питання запровадження нової спеціальності та, відповідно, спеціалістів з місцевого економічного розвитку, перед якими ставились завдання організації та управління процесами МЕР у місцевих громадах.

Першими тут були американці, які й започаткували нову професію «спеціаліст з МЕР».

Ось як пише Блейклі про професію «спеціаліст з економічного розвитку»:

«Серед тих, хто започаткував цю професію, були ініціатори нових промислових проектів, промоутери й місцеві активісти з торгово-промислової палати або інших громадських організацій. Хоч ця спеціальність з'явилась зовсім недавно, вона має багато спільного з такими сучасними прикладними дисциплінами, як географія, ділове адміністрування, теорія державних фінансів, політична економіка та планування міст. По суті, спеціальність «місцевий економічний розвиток» – це сукупність сучасних концепцій, дисциплін та видів діяльності, що переплелись між собою й утворили нову сферу «професіоналізму». Цей новий професіоналізм є сумішшю раціонального планування і комерції.»¹⁷

Далі він зазначає, що професія фахівця з розвитку місцевих громад виникла насамперед з суспільних потреб у професії, пов'язаної з практичним застосуванням соціальної технології, а не з якихось глибоко інтелектуальних або теоретичних пропозицій щодо соціальних змін або розвитку.

Які ж прикметні характеристики цієї нової професії?

Основні компоненти цієї нової професії походять насамперед від функцій, що їх виконують конкретні фахівці, а не від різних дисциплін, від яких походить сама професія. Можна сказати, що спеціальність «економічний розвиток» охоплює взаємозв'язки між п'ятьма елементами, характеристика яких

¹⁷ Блейклі, цит. праця

наведена у таблиці. Роль спеціаліста з економічного розвитку можна розглядати як функцію з усіх цих чинників / елементів.

Спеціаліст з економічного розвитку: сфери та галузі знань	
1. Місце розташування і ресурси територіальної громади	Це насамперед розуміння особливостей територіальної громади, її місця розташування та місцевої спільноти. Завданням спеціаліста з МЕР тут є - правильно визначити географію економічної бази, з'ясувати справжні причини економічних проблем громади. Іншим його завданням є допомогти місцевій спільноті відчувати себе єдиним соціальною і фізичною цілісністю та об'єднати її у спільних зусиллях.
2. Інституції МЕР та їх роль	Тут йдеться про власне окрему інституцію, для якої економічний розвиток громади стає місією, підставою для існування - а на практиці це або підрозділ муніципалітету, або організація з дещо ширшою юрисдикцією, яка, проте, тісно співпрацює з муніципалітетом (так звана організація «на відстані витягнутої руки»). Тут спеціаліст з МЕР виступає і як експерт, і як організатор, і як комунікатор, і як менеджер проектів - все це ставить його у винятково динамічні умови.
3. Завдання та функції	Основний компонент професії спеціаліста з економічного розвитку. Виділимо дві важливі групи цих функцій: 1) аналітична і 2) промоційна або ж рекламна. В рамках першої групи спеціаліст повинен вміти зібрати інформацію і дані, здійснити стратегічний аналіз тенденцій соціально-економічного розвитку території, виявити стратегічні переваги та стратегічні проблеми, запропонувати базові стратегії розвитку тощо. Другу групу функцій ще можна назвати маркетингом конкретної території, що завжди пов'язується з маркетингом багатьох інших чинників, наприклад, людських ресурсів, організаційних можливостей та місцевих програм стимулювання економіки.
4. Клієнти	Загалом клієнтською базою для економічного розвитку є все населення міста або місцевості, однак існують все ж основні групи клієнтів, з якими тісно співпрацює спеціаліст з економічного розвитку – це громадські лідери, службовці місцевої та регіональної влад, організації з економічного розвитку та громадянського суспільства. Завдання спеціаліста з економічного розвитку – використовувати досвід клієнтів і власні професійні знання, розробити таку програму економічного розвитку, яка б відповідала особливостям конкретного міста або території.
5. Спеціалізація та роль фахівців з економічного розвитку	З огляду на завдання, які стоять перед спеціалістом з економічного розвитку, він може виступати в одній з трьох ролей – як консультант, як організатор або як громадський лідер. Очевидно, що кожна з цих ролей може з часом змінюватись на іншу або навіть переходити у нову якість. Спеціаліст з економічного розвитку може почати свою діяльність як громадський лідер, а згодом, коли організація стане потужнішою та впливовішою, взяти на себе роль організатора або консультанта. ¹⁸

Звідси очевидними є надзвичайно універсальний характер спеціальності «місцевий економічний розвиток» та професійні характеристики спеціаліста МЕР. Свого часу фахівці River College з канадського міста Вінніпег розробили матрицю характеристик (знань, вмінь та навичок) практика з економічного розвитку громади (Community Economic Development Practitioner).

*«До діяльності та ініціатив з місцевого розвитку / місцевого економічного розвитку повинна бути залучена вся місцева громада та її члени. Громада та її члени є гарантами цінностей громади. Роль практика з економічного розвитку полягає у розбудові громади через активізацію її участі, передачі громаді знань та вмінь, навчання і наставництва та розвитку місцевого лідерства».*¹⁹

В контексті цієї теми важливо також згадати про систему професійної підготовки та підтримки спеціальності МЕР.

Досвід США.

Початки запровадження посад спеціалістів з розвитку місцевих громад там ведуть ще від прийняття у 1914 р. Конгресом США Акту Сміта-Левера. Цим законом передбачалося створити в масштабах країни таку систему, при якій в «кожному сільському графстві діяв хоча б один навчений інструктор або мандрівний учитель», щоб «забезпечити керівництво і

¹⁸ Блейклі, цит. праця

¹⁹ http://xnet.rrc.mb.ca/dacum/DACUM_CHARTS/Comm_Development_2002_03_05.pdf

консультування по всіх напрямках сільській діяльності - соціальної, економічної та фінансової ... ». Сьогодні в кожному графстві працюють кілька таких професіоналів, які офіційно називаються агентами з розвитку місцевих громад.

Від тих часів наукова спільнота США активно працювала над дослідженнями у сфері місцевого розвитку і, зокрема, - у сфері професійної підтримки МЕР.

У післявоєнний період в США створюється система підготовки кадрів з розвитку місцевих громад. Запровадження предмету «Розвиток місцевих громад» до університетського навчального процесу американські автори пов'язують з ім'ям Вільяма Біддла (William Biddle), який у 1947 р. почав читати курс «Динаміка спільноти» в Ерлхемському коледжі (Річмонд, штат Індіана). Сьогодні подібні навчальні курси викладаються у більш, ніж 80 американських університетах і коледжах.

Окрім провадження теоретичних курсів, у США склалася налагоджена система «переробки» університетських знань у прикладні, їх передачі через систему «Extention» кінцевим споживачам. Зазвичай ця система включає університетську підтримку місцевих громад (Cooperative Extension), розвиток неперервної освіти (Continuing Education Extension) та розвиток телекомунікаційних засобів та програм освіти (Extension Communication).

Важливо відзначити, що, встановивши міцні зв'язки з місцевими громадами, з одного боку, та науковими і навчальними підрозділами університетів - з іншого, вона не стала структурним елементом ані місцевих адміністрацій, ані університетів. Система «Extention» зберігає автономію, має свій бюджет, свою структуру, самостійно визначає свої стратегію і концепцію розвитку.

Головна дійова особа в системі - агент з розвитку місцевої громади. З одного боку, він є штатним працівником «Extention» і отримує зарплату в центральному управлінні цієї служби. З іншого боку, він живе і працює в певному графстві. У своїй діяльності він орієнтується на потреби місцевої спільноти, отримуючи при цьому науково-методичну та іншу необхідну підтримку від центральних установ «Extention».

Досвід України.

Що стосується української практики, то у нас донедавна поводилася підготовка магістрів за універсальною спеціальністю «державне управління», яку здійснювала Академія державного управління з її регіональними інститутами, та 9 державних університетів. За роки існування цієї системи й досі залишаються відкритими питання: чи годиться тут той «універсальний» обсяг знань і професійних вимог, який традиційно присутній у програмах підготовки кадрів для адміністративно-управлінського апарату? в чому полягають особливості професійних знань управлінців на муніципальному рівні?

Доводиться констатувати, що в Україні ані такої спеціальності, як «місцевий економічний розвиток», ані професії спеціаліста з економічного розвитку поки що не формалізовано ні в науковому чи освітньому середовищі, ні, тим більше, у владних структурах. Вся такого роду діяльність поки що здійснюється майже як експеримент, і на власний страх і розсуд керівників місцевих рад.

Висновки

1. Місцевий економічний розвиток є складником місцевого розвитку і повинен бути скерованим на підвищення добробуту та рівня якості життя усіх членів місцевої спільноти.
2. Добробут та якість життя складають не лише економічні фактори зайнятості і доходу, а також так звані «неринкові вартості», як доступ до освіти та інших гуманітарних послуг, наявний вільний час, індивідуальне відчуття безпеки та справедливості, задоволення від співучасті у спільноті та спільному прийнятті рішень.
3. Важливими є як об'єктивні вимірювані показники економічного зростання, так і суб'єктивне відчуття підвищення добробуту та якості життя з боку місцевих мешканців. Це відчуття є результатом порівняння якості життя зараз з недалеким минулим, а також порівняння якості життя у даній громаді з сусідніми громадами.
4. Попри відсутність єдиного визначення МЕР та незважаючи на відмінності в розробці та впровадженні ініціатив з МЕР, існують загальноприйняті принципи підготовки та реалізації «успішних» ініціатив МЕР. Звісно, додержання цих принципів не гарантує успіху, тобто вони не є достатніми для успіху, оскільки визначальними чинниками і провісниками процвітання громади є економічні, соціальні, природоохоронні та інституційні умови. МЕР означає значно більше, ніж просто

розвиток приватного сектору, вищі доходи та економічне зростання. МЕР передбачає об'єднання зусиль усієї громади та її ресурсів для збільшення можливостей та забезпечення процвітання.

5. Основним принципом МЕР є запуск «колеса розвитку», в якому підприємницька діяльність та економічне зростання відбивається на якості інфраструктури і послуг, і навпаки – якісна інфраструктура і послуги є факторами зниження собівартості місцевої продукції та підвищення конкурентоспроможності місцевих бізнесів.

6. Ефективний МЕР неможливий без його інституційної підтримки. Це завдання виконують спеціальні інституції з управління МЕР. В залежності від місцевих особливостей такі інституції можуть бути створені або у формі структурних підрозділів міської ради, комунальних підприємств чи установ, або у формі організацій «на відстані витягнутої руки».

7. Місцевий економічний розвиток – це професійна діяльність, яку забезпечують спеціалісти з розвитку громад або місцевого розвитку. Спеціальність «місцевий економічний розвиток» є міждисциплінарною і поєднує в собі знання з таких дисциплін як географія, ділове адміністрування, теорія державних фінансів, політична економія, планування міст та ін. Роль спеціаліста з МЕР полягає у розбудові громади через активізацію участі громади, передачі громаді знань та вмінь, навчанні і наставництві та розвиткові місцевого лідерства.

Корисні джерела

1. Блейклі Е.Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика. Вид. 2-ге. / Пер. з англ. А.Кам'янець. – Львів: Літопис, 2002.
2. Варда Я., Клосовскі В. Острови надій: розробка стратегій локального розвитку. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. – 312с.
3. Войцех Клосовскі. Місцевий розвиток: що це таке? Фундаментальні питання практиків місцевого самоврядування. Джерело: <http://www.civicportal.org/>
4. Газарян А. Стратегическое планирование в местном самоуправлении. Теоретические заметки и методический материал для тренингов, Largis, 2002. К.:Largis, 2002. — 100с.
5. Еволюція місцевого економічного розвитку в Канаді – аналіз концепцій, практичні рішення та кращі практики; підготовлено Локейвен Менеджмент Консалтентс Лтд.; 2010 р. (The Evolution Of Local Economic Development (LED) In Canada – A Review Of Concepts, Applications And Best Practices. Prepared by Lochaven Management Consultants Ltd. 2010.)
6. Місто та економіка (або місцевий економічний розвиток). Колектив авторів: Джеймс Г. Баддс, Северська Магдалена, Губа Марина, Костенок Ігор, Проскурнін Володимир, Трушкевич Ірина, Огієнко В'ячеслав, Хоменко Яна, Шевчук Олександра. Посібник для працівників органів місцевого самоврядування. - К.: Академпрес, 2003. - 152 с.: іл. - Бібліогр.: с.146 – 149.
7. Пархоменко В. Стратегічне планування розвитку громади. Практичний посібник / Пархоменко В., Прошко В., Мавко П. — Львів: «СПОЛОМ», 2002. — 160с.
8. Планування чи здійснення місцевого економічного розвитку? Проблеми із застосуванням традиційного підходу до МЕР; Шон Каннінгам та Йорг Меер-Штамер; грудень 2005 р. [Planning or doing Local Economic Development? Problems with the Orthodox Approach to LED. Shawn Cunningham and Jörg Meyer-Stamer December 2005]
9. Посібник «Інструментарій місцевого економічного розвитку». Джерело: <http://linc.com.ua>
10. Посібник «Розробка стратегії економічного розвитку». Джерело: <http://pdp.org.ua/>
11. Поява та значення стратегій місцевого економічного розвитку, Родрігес-Поуз, Андре та Тіймастра, Сильвія; Банк розвитку країн Латинської Америки, робочий документ № 2009/07, липень, 2009 р. [On The Emergence And Significance Of Local Economic Development Strategies, Rodríguez-Pose, Andrés and Tijnstra, Sylvia. CAF Working paper N° 2009/07. July, 2009].
12. Сприяння виконанню порядку денного МЕР; Свен Свінбург та Фресіс Ятта, 2006 р. [Furthering the Local Economic Development Agenda. Gwen Swinburn and François Yatta. 2006.]
13. Шаров Ю.П. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті: концептуальні аспекти / Ю.П. Шаров. — К.: Вид-во УАДУ, 2001. — 302с.
14. Jerzy Regulski, Sterowanie rozwojem. Próba ujęcia teoretycznego. Zeszyty naukowe, #1/2008. Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Szczecinie, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Warszawie. Джерело: <http://www.academia.edu>.
15. Lee W. Munnich, Jr., Emerging Principles in Local and State Economic Development: A Benchmarking Tool. Джерело: <http://www.hhh.umn.edu/>
16. Матеріали Internet з питань МЕР, Web-сайти міст України, міських рад, організацій та об'єднань, Проектів міжнародної технічної допомоги, що працюють в Україні.